

KATEDRA

NIEGDYŚ

KOLLEGIATA

W TARNOWIE

1400-1900.

KATEDRA

niegdyś kolegiata w Tarnowie

wraz z krótką wzmianką o innych kościołach tarnowskich.

Szkic historyczny

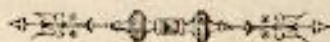
na pamiątkę 500. rocznicy istnienia tegoż kościoła

napisał na podstawie źródeł

Franciszek Herzig

radaa Magistratu i członek Komitetu parafialnego
kościoła katedralnego w Tarnowie.

(Z 8 ilustracyami)

TARNÓW
NAKŁADEM MAGISTRATU MIASTA TARNOWA
1900.

nD 587

II.3217

DRUKIEM JÓZEFA PIŚZA w TARNOWIE.

K.60/52

BZ08PK/019-56

Jego Ekscellencyi Jaśnie Wielmożnemu Najprzewielebniejszemu

Imci Ks. Ignacemu Łobosowi

Biskupowi tarnowskiemu, J. C. K. Apostol. Mości Rzeczywistemu
Tajnemu Radcy, Asystentowi Tronu Papieskiego, Krabiemu i Patry-
cyuszowi Rzymskiemu, Prałatowi i Szambelanowi Jego Świątobliwości,
Obywatelowi honorowemu miast Drohoścza, Biecz, Łęzajska i Tarnowa,
Członkowi Sejmu król. Galicji i Lodomeryi z Wielkim Księstwem
Krakowskiem, Członkowi koresp. c. k. Komisji centralnej wiedeńskiej dla
konserwacji zabytków hist. i sztuki i t. d. i t. d.

oraz Jego gorliwej współpracownicy w odnowieniu katedry

Przewielebnej Kapituły katedralnej tarnowskiej

pracę tę w dowód głębokiej czci poświęca

Autor.

Przedmowa.

Żywą była wiara przodków naszych i wielką staranność ich o pomnażanie chwały Bożej. One to sprawiły, iż na całym obszarze Polski wyrosły liczne i okazałe świątynie Pańskie, do rzędu których należy także kościół, niegdyś kolegiacki, a dziś katedralny, w Tarnowie. Wzniósł go pobożny Jan z Tarnowa, wojewoda sandomirski, a opieka N. Panny Maryi sprawiła, iż kościół ów, poświęcony pod wezwaniem Jej Narodzenia, przetrwawszy rozliczne klęski i burze dziejowe, w odnowionej szacie w dniu 17. kwietnia 1900 roku obchodzić będzie rocznicę pięćwiekowego swego istnienia.

Chcąc wedle możności przyczynić się do upamiętnienia tej, tak radosnej dla nas rocznicy i zaznajomić dyciecyzan tarnowskich z losami, jakie naszemu, dziś katedralnemu, kościołowi w ciągu minionych pięciuset lat przypadły w udziale, skreśliłem niniejszą monografię.

Materyału do budowy dziełka tego dostarczyły mi podostatkami źródła miejscowe i zamiejscowe, na które w opisie dziejów naszej katedry się powoływałem.

Prócz dokumentów starożytnych, w archiwum Magistratu tarnowskiego przechowanych, zawdzięczam możliwość korzystania z przeważnej części powołanych przezemnie źródeł uprzejmej łaskawości: J. O. Księcia Romana Lubartowicza Sanguszki, Najprzew. IMCI Ks. Stanisława Walczyńskiego, Prepozyta Infulata, PWgo Ks. Franciszka Leśniaka, Kanonika Proboszcza, PWgo Ks. Dra Jana Bernackiego, Kanonika i Wgo Dra Jana Lenieka, Profesora c. k. Gimnazjum w Tarnowie, za co Im na tem miejscu należne składam podziękowanie.

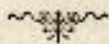
Do podjęcia pracy tej, prócz powyżej wzmiankowanych powodów, skłoniło mię zamiłowanie do badania starożytnych ksiąg pisanych, tych napozór

milczących, a przecież tak wymownych i wiernych świadków naszej, niewątpliwie lepszej przeszłości dziejowej, tudzież zamiar, aby całym czystym dochodem, ze sprzedaży niniejszej monografii uzyskać się mogącym, przyczynić się do pomnożenia funduszków, zbieranych na upiększenie naszej katedry.

Nie wątpię, iż lepsze pióro potrafiłoby w piękniejszej formie przedstawić wyniki żmudnych badań źródłowych, za to nie zbywało mi na dobrych chęciach, i na nie mając wzgląd, wybaczaaj Szanowny Czytelniku usterkom, czytaj i dobremu celowi sprzyjaj.

Pisałem w Tarnowie 2. marca 1900. r.

Wstęp.

Literatura. O Tarnowie lub o kościołach tarnowskich pisali: 1) Ks. Wincenty Balicki: Miasto Tarnów pod względem historycznym, statystycznym, topograficznym i naukowym. Tarnów 1831. 2) Lepkowski: Opis Tarnowa i obu Sączów (Kalendarz I. Wildta z r. 1857). 3) Lepkowski: Drobiazgi archeologiczne (Gazeta codzienna warszawska z r. 1855, Nr. 68 i 69). 4) Lepkowski: Zameczysko tarnowskie, góra Św. Marcina i kościółek (Dodatek do „Gazety lwowskiej“ z r. 1854, Nr. 457). 5) Nieznanego autora: Główniejsze miasta w Galicyi (Dodatek do „Gazety lwowskiej“ z r. 1868, o Tarnowie Nr. 32 — 48). 6) Plan Tarnowa w XIII. tomie sprawozdań Komisji fizyograficznej, wyd. Akademii Umiejętn. w Krakowie. 7) Ks. Dr. M. Król: Kościółek P. Maryi na Burku. Tarnów 1854. 8) Maciszewski: Tarnów (obszerny artykuł w XII. tomie Słownika geograficznego). 9) Dr. Jan Leniek: Kronika OO. Bernardynów w Tarnowie (Sprawozdanie gimnazjum tarnowskiego). 10) Dr. Jan Leniek: Król Jan Zapolia w Tarnowie. Lwów 1893 (Kwartalnik historyczny). 11) Dr. Jan Leniek: Materiały źródłowe do dziejów miasta Tarnowa, obejmujące: a) Przepisy hetmana hr. Jana Tarnowskiego dla mieszczan tarnowskich i b) Akta wizytacji kolegiaty tarnowskiej przez biskupa krakowskiego ks. Konstantego Felicyana Szaniawskiego. Tarnów 1897 (Sprawozdanie gimnazjum tarnow.). 12) Dr. Jan Leniek: Ks. Izydora Chrościńskiego Kronika z lat 1784—1794 z przydaniem aktów fundacyjnych kolonii akademickiej w Tarnowie, jakoteż Raportu o jej stanie z r. 1766. Kraków 1897. (Archiwum do dziejów literatury i oświaty w Polsce, tom IX., wyd. Akad. Umiejętn. w Krakowie). 13) Dr. Jan Leniek: Historia kolegiaty tarnowskiej. Tarnów 1898 (Sprawozdanie gimnazjum tarnow.). 14) Opisy i widoki miasta Tarnowa w „Tygodniku Ilustrowanym“ z r. 1860 T. II. str. 575, z r. 1866 T. XIV. str. 310 i z r. 1876 Nr. 5. 15) Wład. Łuszczkiewicz: O zabytkach sztuki budowlanych w Tarnowie i o pomnikach w katedrze pisał w sprawozdaniu z wycieczki naukowej, odbytej w lecie 1891 r. (Sprawozdanie Komisji do badania historii sztuki w Polsce. T. V. Kraków 1892). 16) Ks. Kozicki: Gymnasium Tarnoviense erigitur anno 1760. Cracoviae 1898 (Ex actis Episcopalis Cracoviensibus vol. 102, fol. 241 depromptum). 17) Br. Trzaskowski: Krótki rys dziejów gimnazjum tarnowskiego. Tarnów 1878 (Sprawozd. gimnaz. tarnowsk.). 18) Wiktor Makarewicz: Die Chorgestühle der Kathedrale in Tarnow, mit einer Tafel und einer Illustration mit Texte (Separat Abdruck der Zeitschrift K. K. Central-Mitteilungen in Wien). 19) Leonard Lepszy:

Emalija malarska w Polsce, ustęp z jej dziejów objaśniony dziesięcioma ilustracyami (Wiadomości Numizmatyczno-Archeologiczne. Nr. 2. z r. 1890).

Czy i o ile korzystaliśmy z powyższych źródeł, dowodzą tego odnośniki, w toku opowiadania czynione, główną jednak podstawę źródłową pracy niniejszej stanowią: „Archiwum Książąt Lubartowiczów Sanguszków w Sławucie” T. II. Lwów 1888, tudzież cenne księgi i dokumenta, w archiwach Kapituły katedralnej, Urzędu parafialnego i Magistratu miasta Tarnowa przechowane.

Pierwotne dzieje tak miasta Tarnowa, jak i jego kościoła, gubią się w mglistej pomroce trzynastego stulecia. Dlatego też, nie mając źródeł z owego czasu, nie możemy na pewne powiedzieć, kiedy i kto pierwszy kościół zbudował w Tarnowie.

Wprawdzie Długosz powiada ¹⁾, że budowa kościoła tarnowskiego przypada na rok 1200, co za nim i szematyzm duchowieństwa dyecezyi tarnowskiej wiernie powtarza, lecz data wzmiankowana musi się okazać mylną, jeżeli zważymy na dalszy tok opowiadania Długosza, a mianowicie, że stało się to za panowania Władysława Łokietka, który, jak wiadomo, panował od r. 1305 do 1333. Mylności owej daty dowodzi także i ta okoliczność, że założenie wsi Tarnowa z wszelką pewnością przypada na czas kolonizacyi, najazdami tatarskimi wyniszczonej Polski za panowania Bolesława Wstydliwego, a więc na siódmy dziesiątek trzynastego wieku.

Że w roku 1326 był już kościół w Tarnowie, że proboszczem dziekanem tarnowskim był wówczas Mirosław, poucza ją nas wykazy świętopietrza, za tenże rok z Polski do Rzymu wysłanego ²⁾.

Wobec tego można za Długoszem wyznaczyć czas wzniesienia kościoła parafialnego w Tarnowie na czasy panowania Władysława Łokietka, to jest na początek czternastego stulecia i przypuścić, znając przedsiębiorczość protoplasty możnego rodu Tarnowskich, że to on, Spicymir z Dębna, wspólnie z drugim współwłaścicielem wsi Tarnowa, Leonardem, zbudował w tejże majątności drewniany kościółek parafialny, prawdopodobnie w tem samym miejscu, gdzie obecnie wznosi się katedra, a na uposażenie proboszcza między innemi wyznaczył łąk pola, będącego dziś w posiadaniu gminy miasta Tarnowa, pod nazwą: „Luflućskie“.

Wkrótce potem, bo w dniu 21. maja 1327, uzyskał Spicymir od Władysława Łokietka przywilej, na podstawie którego, dawszy Leonardowi w drodze zamiany wieś Dębno, stał się wyłącznym właścicielem Tarnowa ³⁾.

¹⁾ Liber beneficiorum Dioecesis Crac. T. I. str. 604—616, Kraków u Kirchmajera 1863.

²⁾ Theinera Monum. Pol. T. II. ³⁾ Archiwum Sławuckie T. II. Nr. 9.

Następnie pomieniony monarcha, przychylając się do prośby Spicymira, przywilejem, w Krakowie dnia 7. marca 1330 r. wydanym, podniósł wieś Tarnów do godności miasta, rządzącego się prawem niemieckiem, takim, jakiego używało miasto Kraków ¹⁾.

Okoliczność to bardzo ważna dla pomyślnego rozwoju kościoła tarnowskiego i decydująca niemal o dalszych jego losach. Bez tego bowiem przywileju kościół ten pozostałby był skromnym, wiejskim kościółkiem, a tak przeistoczył się w kollegiatę, wcale poważną i liczne duchowieństwo posiadającą, jak to poniżej zobaczymy.

Wogóle z wieku czternastego bardzo skąpe mamy wiadomości o kościele tarnowskim. Mianowicie wiadomo nam tylko, że Spytek z Tarnowa, podkomorzy krakowski, wnuk Spicymira, ufundował i uposażył w kościele tym kaplicę Bożego Ciała, zwaną także kaplicą Św. Krzyża, w ostatnich dziesiątkach tegoż stulecia ²⁾; że w roku 1392 w kościele tym odbyła się uroczystość wyświęcenia Bł. Jakuba, Strepą zwanego, na arcybiskupa halickiego, przez Macieja, biskupa przemyskiego ³⁾.

Wiadomo nam jeszcze, że dnia 7. marca 1399. r. mieszczanin tarnowski Kuńcza, Memelerem zwany, kupiwszy od Jana z Tarnowa, wojewody sandomirskiego, za 170 grzywien groszy pragskich 12 grzywien rocznego wieczystego dochodu z jatek szewskich, piekarskich i solnych w Tarnowie, ufundował na tym dochodzie altaryę Św. Bartłomieja w kościele tarnowskim, dla zbawienia swej duszy i dusz swej żony i swych rodziców. Prawo patronatu tej altaryi zastrzegł sobie fundator, zaś po jego śmierci miało ono przejść na Jana z Tarnowa, wojewodę sandomirskiego i na jego następców. Pierwszym altarystą tej altaryi był Piotr ⁴⁾.

Właściwe dzieje kościoła tarnowskiego, obecnie katedralnego, rozpadają się na dwa główne okresy. Okres pierwszy obejmuje dzieje kościoła tego jako kollegiaty i trwa od r. 1400 do r. 1785, drugi zaś okres, poczynający się z r. 1785, zawiera dzieje onegoż jako kościoła katedralnego.

Oprócz kościoła, obecnie katedralnego, będącego przedmiotem głównym tego opowiadania, uczynimy wzmiankę również i o innych kościołach tarnowskich, raz dlatego, aby sprawy kościelne w Tarnowie w pełnem świetle przedstawić, a powtórę z tego powodu, że te kościoły były z kościołem kollegiackim tarnowskim ściśle związane i od niego zawisłe.

¹⁾ Archiwum Sławuckie T. II. N. 12. ²⁾ Archiwum Sławuckie T. II. N. 80. ³⁾ Długosza *Historja polska* T. III. str. 360 i 501. ⁴⁾ Archiwum Sławuckie T. II. N. 78.

